

**ENEA SILVIO PICCOLOMINI PRIN PRISMA COPIILOR ADUSE DIN
ITALIA DE IMRE DÁNIEL, BIBLIOTECARUL EPISCOPULUI
IGNÁC BATTHYÁNY**

ANDREEA MÂRZA

Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca

Nucleul fondului de carte care se păstrează în zilele noastre la Biblioteca Batthyaneum l-a avut ca proprietar pe întemeietorul acestui așezământ cultural, Ignác Batthyány. Ca episcop romano-catolic (1780-1798) și mare amator de carte, scrisă și tipărită, a reușit să pună bazele unei biblioteci unice în spațiul transilvan. Nu trebuie trecute cu vederea bibliotecile Brukenthal și Teleki, însă acestea nu dețin în fondurile lor rarități care se păstrează azi la Batthyaneum și care o fac atât de apreciată printre cercetători.

Modul de achiziționare a fondului de carte este cunoscut. Unele lucrări au fost cumpărate de Batthyány însuși în timpul studiilor sale, altele provin prin moștenire din biblioteca mamei sale, contesa Marie Anne de Batthyan¹, unele le-a primit în dar în timpul vizitelor canonice prin dieceză², pe altele le-a dobândit ca urmare a desființării ordinelor religioase în urma reformei Mariei Tereza și a lui Iosif al II-lea³. Mai există o modalitate de cumpărare a cărților: achizițiile făcute de agenți în numele episcopului, fapt ce a dus la pătrunderea în bibliotecă a fondului de carte din zona Spiš (Slovacia)⁴. Însă cea mai importantă achiziție de

¹ Vezi de exemplu François de Sales, *Von der Liebe Gottes durch den h. Franciscum de Sales [...]*, 1731, cota B2 V 1, cu *ex-librisul* manuscris al mamei episcopului. Mulțumim pentru această informație dr. Ștefan Stanciu. De această informație s-a ajutat doamna dr. Doina Hendre Biro, reușind să identifice în fondul actual al bibliotecii încă 8 lucrări care provin din biblioteca mamei lui Batthyány. V. Biblioteca Batthyaneum 2014, p. 239-240.

² De exemplu, cele 2 manuscrise primite în dar de la evanghelicii din Brașov. Vezi Catalogus concinuus 1958, nr. 83 (*Biblia S. Novi Testamenti*, sf. sec. XIV), nr. 189 (*Tractatus Theologici*, sec. XV, care conține *Expositio regulae S. Augustini* a lui Humbertus de Romanis și *De meditatione passionis Christi per septem diei horas* a Sf. Beda Venerabilul).

³ Fondul de la Batthyaneum deține lucrări (manuscrise, incunabule, tipărituri) care au aparținut trinitarienilor din Alba Carolina, iezuiților din Cluj, Sibiu, Alba, bulgariților din Vinț, franciscanilor din zona Devei etc.

⁴ Episcopul a primit în jur de 400 de cărți pe care autoritățile din Levoča le-au adăpostit până în momentul transportului într-o încăpere din biserica Sf. Jakub din localitate. Problemele ridicate de plata colecției nu au fost elucidate; se crede că lucrările nu au fost plătite de episcopul Batthyány, care a argumentat că nu a primit toate cărțile cerute. Vezi amănunte în Selecká 1974, p. 9-10. Lista cu cărțile intrate în bibliotecă se află în BB X 69, p. 959-965, sub denumirea *Elenchus Librorum in Bibliotheca Ecclesiae Leutschoviensis S[ancti] Jacobi reperiuntur*.

la Batthyaneum provine din spațiul central european și mediul bisericesc și îl are ca personaj principal pe cardinalul de Viena și episcop de Vác, Christoph Anton, conte de Migazzi (1714-1803), care, împins de lipsuri financiare, și-a vândut impresionanta colecție de carte. Aici intră în discuție un personaj-cheie al tranzacției, omul de încredere al prelatului transilvan, Imre Dániel (1754-1804)⁵. Din fondul de carte achiziționat de la cardinalul Migazzi au făcut parte manuscrise, incunabule și tipărituri; din punct de vedere temporal, lucrările aparțin arcului de timp dintre secolul al IX-lea și cel de-al XVIII-lea.

În urma cercetării întreprinse cu ocazia doctoratului care l-a avut în prim-plan pe Enea Silvio Piccolomini (papa Pius al II-lea) și ideea de cruciadă dezvoltată în opera sa, cu referire directă la *Epistolae familiares*, Nürnberg, 1496⁶, am descoperit în fondul de la Batthyaneum diferite trimiteri și mențiuni ale lui Imre Dániel la acest papă renașcentist care a ieșit din tiparele clasice ale funcției deținute prin activitatea sa literară de dinainte și din timpul păstoririi pe scaunul Sf. Petru⁷. Răsfoind vechile cataloage de la Batthyaneum, am găsit prezente diferite lucrări de-ale lui Piccolomini chiar în vechiul nucleu al bibliotecii, deci acestea au făcut parte din biblioteca episcopului. Rezultatele cercetării au fost publicate astfel: *Însemnări de proprietate pe lucrările lui Enea Silvio Piccolomini de secol XVI-XVIII aflate în biblioteci din Cluj-Napoca și Alba Iulia*⁸ (articolul aduce în discuție și edițiile păstrate la Batthyaneum, apărute în spațiul german în perioada 1685-1700) și *L'Opera stampata di Enea Silvio Piccolomini presente nelle biblioteche della Transilvania (il Quattrocento)*: cercetarea analizează doar incunabulele și discută, printre

⁵ Pentru viața și activitatea lui Dániel, v., de exemplu, *Dániel Imre, a Batthyaneum első könyvtárosának személyisége és kapcsolata Batthyány Ignác püspökkel*, perioada 1 octombrie 2014 – 31 martie 2015 (finanțat de Academia Maghiară de Științe prin Domus Hungarica nr. 81/6864/HTMT, director Grant Dr. Andreea Mârza); Mârza 2013, p. 63-67; Mârza 2014, p. 77-82; Mârza 2015, p. 109-119 etc.

⁶ Cercetarea s-a finalizat prin lucrarea *Enea Silvio Piccolomini și Cruciața Târzie*, vezi Mârza 2009.

⁷ Discursul literar al lui E. S. Piccolomini a fost deosebit de bogat, conținând o elegie *Cinthia*, scrisă în stilul lui Propertius, o comedie, *Chrysis*, despre dorința de îmbogățire a cunoscuților săi, o nuvelă, *Historia de duobus amantibus*, care a cunoscut zeci de ediții și traduceri, *Nymphilexis*, poem erotic, azi pierdut, lucrări în care a susținut superioritatea conciliului de la Basel în fața papei, lucrări cu caracter istorico-geografic: *Historia Bohemica*, *De Europa*, *De Asia*, primul jurnal scris de un papă: *Commentarii rerum memorabilium quae temporibus suis contingerunt [...]* etc. Despre activitatea literară a lui Piccolomini, vezi Mârza 2009, p. 72-98.

⁸ Mârza 2010, p. 49-61. Reluând cu această ocazie subiectul, am aflat că toate lucrările care conțin opera lui Piccolomini, tipărită între 1685-1700, și se găsesc în fondul de la Batthyaneum provin din biblioteca inițială a episcopului. Vezi *Catalogus primus* 1782, nr. 694-697, 2274 (cota BB XI-265).

lucrările tipărite în secolul al XV-lea, și pe cele de la Batthyaneum, 4 la număr⁹. Cu ocazia acestei ultime analize am început să medităm asupra interesului arătat de episcopul Batthyány pentru Enea Silvio Piccolomini și să căutăm, printre informațiile aduse de Imre Dániel din Italia, mențiuni asupra pontifului roman. În ceea ce ne privește, rezultatul s-a dovedit deosebit de interesant.

În calitatea sa de canonic-bibliotecar și om de încredere al episcopului, Imre Dániel a fost trimis în Italia pentru a descoperi în bibliotecile și arhivele din peninsula informații referitoare la istoria Ungariei și a Transilvaniei, informații pe care episcopul urma să le prelucreze și să le includă în lucrările sale științifice. Ca și de alte dăți, când a fost susținut financiar de episcop¹⁰, Dániel a dus la bun sfârșit cercetările, întorcându-se după doi ani (dec. 1783 – dec. 1785) cu sute de file copiate de el sau de copiiști plătiți¹¹, dar și cu un interesant jurnal de drum (*Diarium itineris Italici*)¹² la care se adaugă în fondul arhivistic sutele de scrisori și contabilitatea ținută de Dániel în această perioadă. Acestea au fost sursele pe care ne-am construit acest studiu.

În căutările sale științifice, Dániel a întâlnit printre autorii cercetați și cărțile văzute și opera lui Enea Silvio Piccolomini. Cum unele dintre sursele folosite de noi nu sunt datate, am încercat, pe baza cercetărilor anterioare, să introducem cronologic informațiile despre E. S. Piccolomini aflate la Dániel.

Prima mențiune a unei lucrări de-a lui Piccolomini apare printre cărțile pe care Dániel le-a răsfoit în biblioteca din Melk (Austria). După toate probabilitățile, Dániel a întreprins „vizite” în bibliotecile austriece înaintea călătoriei spre Italia, fapt menționat și în *Diarium*, unde însă nu a specificat locurile cercetate, ci doar regiunea¹³. Printre titlurile copiate acolo, există posibilitatea să fi văzut și ediția din anul 1481 a *Epistolae-lor familiares* a lui Piccolomini, apărută în officina lui Anton Koberger la Nürnberg. Lipsa de certitudine este dată de faptul că informațiile transcrise de Dániel nu au fost scrise într-un caiet, ci pe file separate, unele numerotate, altele nu de bibliotecarii de la Batthyaneum¹⁴. Căutând să aflăm dacă în cadrul bibliotecii din

⁹ Studiu în curs de publicare.

¹⁰ După încheierea studiilor la Viena, Dániel l-a ajutat pe episcop în cercetările științifice, ocazie cu care a fost sprijinit financiar de acesta. V. BB LXX/99, scrisoare primită de Dániel la data de 29 nov. 1781, unde și-a însemnat câteva cheltuieli pentru care a cerut bani episcopului. Pentru îmbrăcăminte a cheltuit 70 de florini, pentru cărți, 20, pentru profesorul de franceză, 30.

¹¹ Vezi de exemplu, cotele BB X 116-122 etc.

¹² *Diarium*, t. 1-2.

¹³ *Diarium*, t. 1, f. 2v.

¹⁴ Cărțile de la mănăstirea benedictină din Melk se găsesc cu siguranță între p. 395-408, iar menționarea lui Piccolomini se află la p. 412, din păcate scrisă pe o filă volantă. Vezi BB LXX/218.

Melk există ediția din anul 1481, am ajuns la concluzia că lucrarea nu a făcut parte din fondul benedictin, ci probabil fila și titlul copiat au fost introduse din greșeală printre titlurile copiate în mănăstirea din Melk¹⁵. Cercetarea însă ne-a adus în față fondul de la mănăstirea Kremsmünster, cea care și urmează fiilor copiate de la Melk¹⁶. În fondul de la benedictinii din Kremsmünster, ediția din 1481 figurează¹⁷. Indiferent de existența sau nu a ediției în biblioteca austriacă, din această lucrare Dániel a extras începutul scrisorii 431, care reprezintă tratatul *De educatione liberorum*, scris de Piccolomini și dedicat regelui Ungariei și Boemiei, Ladislau Postumul. Acest tratat, prin sfaturile pedagogice pe care le conține, îl poate include pe Piccolomini printre cei mai de seamă pedagogi ai Renașterii. A fost utilizat în educarea viitorului împărat Maximilian I de Habsburg, fiul împăratului Frederic al III-lea, în slujba căruia s-a aflat Piccolomini la începuturile carierei sale¹⁸. *Incipit*-ul tratatului conține punctul central al întregii lucrări: „Dacă cineva vrea să se pună în slujba virtuții, trebuie să se închine în întregime științei de calitate”¹⁹.

Următoarele informații despre E. S. Piccolomini au fost amintite direct sau indirect de către Dániel în *Diarium*. Odată cu sosirea la Roma, canonicul-bibliotecar a început să viziteze cele mai importante biserici. La data de 29 decembrie 1783 a menționat, pe lângă alte biserici, vizitarea basilicii Sant’Andrea della Valle²⁰, unde sunt îngropați atât papa Pius al II-lea, cât și nepotul acestuia, Pius al III-lea (22 sept. – 18 oct. 1503); basilica mai este menționată și la data de 13 aprilie 1784, în contextul vizitării unei alte biserici²¹. Câteva luni mai târziu, pe data de 9 iulie 1784, Dániel a reușit să viziteze colegiul preoților teatini de care ține și basilica sus menționată. Descrierea făcută

¹⁵ Vezi în această privință, informațiile de pe

<http://gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/PIUSPAP.htm> (accesat la 22 mar. 2018), unde figurează, în cadrul mănăstirii din Melk, alte incunabule și ediții, dar nu cea din 1481.

¹⁶ Vezi BB LXX/218, p. 434, unde apare menționată biblioteca de la Kremsmünster.

¹⁷ V. <http://gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/PIUSPAP.htm> (accesat la 22 martie 2018) și ediția din 1481.

¹⁸ Mârza 2009, p. 82-83.

¹⁹ Pius II 1481, nr. 431; v. și BB LXX/218, p. 412.

²⁰ *Diarium*, t. 1, f. 20r. Pius al III-lea, pe numele laic Francesco Todeschini Piccolomini, a fost nepotul după soră al lui Enea Silvio Piccolomini. Cele două surori ale lui Enea Silvio, Laudomia și Catherina, au fost amintite chiar la începutul *Comentariilor* din autobiografia sa. V. Pio II 1997, p. 3, 70 (este amintită doar Laudomia) sau Pius II 2003, p. 6-7. Despre Francesco Todeschini Piccolomini, vezi Pio II 1997, p. 217 (când la vârsta de 23 de ani a fost numit de unchiul său, Pius al II-lea, arhiepiscop de Siena), p. 220 (numit, de același unchi, cardinal; în acea perioadă studia la Universitatea din Perugia, fiind deja doctor în teologie), p. 285, 325.

²¹ *Diarium*, t. 1, f. 104r.

cu această ocazie a scos la lumină biblioteca despre care a mărturisit Dániel „Credeam că ascunde un mare tezaur literar”, în schimb, după ce l-a plătit pe portar cu un carlin pentru a-i permite intrarea, a văzut întreaga clădire în care locuiau 23 de călugări; a afirmat că și bucătăria era mai bine aprovizionată decât era aprovizionată biblioteca cu cărți; a reușit să o vadă plină de praf, în dezordine, ca și cum nu ar mai fi călcat pe acolo nimeni de mulți ani²².

Însă scopul principal al șederii în Italia a fost cercetarea și găsirea informațiilor bibliografice necesare muncii științifice a prelatului Batthyány. Cel de-al doilea volum al *Diarium*-ului conține mult mai multe informații în acest sens, aici găsindu-se descrieri ample ale unor manuscrise care l-ar fi putut interesa pe episcop. Chiar în prima zi a lunii februarie 1785, Dániel a relatat că în biblioteca Angelica a preoților augustinieni a văzut un manuscris din secolul al XV-lea cu diferite documente amestecate, printre care se află multe scrisori și breve papale, amintindu-l în acest context și pe Pius al II-lea²³. Tot acolo a fost menționat Antonio Lolli din Sangimignano, mare literat care a dedicat tratatul *De institutione pontificis* cardinalului de Siena, Francesco, nimeni altul decât nepotul papei²⁴.

Printre bibliotecile în care a cercetat Dániel s-a numărat și biblioteca Vallicelli ale cărei baze au fost puse în a doua jumătate a secolului al XVI-lea; fondul inițial i-a aparținut lui Filippo Neri, la care s-au adăugat donațiile sau lăsamintele testamentare (Achille Stazio, cardinalul Silvio Antoniano, Pierre Morin, Cesare Baronio, Virgilio Spada etc.)²⁵. În interiorul manuscrisului cu cota K 11, printre multe discursuri și acte care aduc în discuție conciliul de la Basel (1431) sau Trento (1545-1563), apare la p. 428 un argument al lui E. S. Piccolomini care considera că papa trebuie să se supună puterii conciliului²⁶. În tinerețea sa, Piccolomini a ocupat funcția de secretar al cardinalului Domenico Capranica, episcop de Fermo; cardinalul a participat la conciliul de la Basel cu scopul de a i se recunoaște funcția și de papa Eugen al IV-lea, nu doar de predecesorul său, Martin al V-lea. Piccolomini, bun orator și polemist, a ajuns în slujba cardinalului, dar în timp, prin discursurile rostite, a intrat în tabăra opoziților, a conciliariștilor care militau pentru superioritatea conciliului în fața

²² *Diarium*, t. 1, f. 170r.

²³ *Diarium*, t. 2, f. 51r.

²⁴ *Diarium*, t. 2, f. 51v. Antonio Lolli a ocupat funcția de capelan papal și secretar apostolic, acceptat de Pius al II-lea printre apropiații săi. După moartea acestuia a făcut parte dintre familiarii cardinalului Francesco Todeschini Piccolomini, viitorul Pius al III-lea. Vezi și [http://www.treccani.it/enciclopedia/gregorio-loli_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/gregorio-loli_(Dizionario-Biografico)/) (accesat la 23 mar. 2018).

²⁵ http://www.vallicelliana.it/?page_id=130 (accesat la 23 martie 2018).

²⁶ *Diarium*, t. 2, f. 54r.-55r. A cercetat manuscrisul la data de 3 februarie 1785.

papei²⁷. Activitatea literară a lui Piccolomini din această perioadă conține câteva lucrări scrise în acest spirit, pe care a fost nevoit mai târziu să le respingă²⁸. Revenind la Dániel, în aceeași lună februarie, la data de 12, a transcris informații tot de la biblioteca Vallicelli, unde, în manuscrisul cu cota G 47 care conținea lucrări și acte legate de localitatea Reate, dar găsite la Roma, a descoperit la p. 92 discursul ținut la Mantova de papa Pius al II-lea la data de 26 septembrie 1459²⁹. Acest discurs care a fost inclus în majoritatea tratatelor lui Piccolomini care au ca punct de plecare ideea de cruciadă împotriva turcilor otomani face parte dintre cele mai reușite discursuri piccolominiene în care papa și-a dovedit remarcabile calități oratorice; discursul prin care atrăgea atenția principilor creștini asupra pericolului turcesc, în cazul în care nu se va lua nicio atitudine, a rămas fără ecou, curțile europene trimițând cu întârziere delegați la această adunare; cu toate acestea, la sfârșitul adunării de la Mantova, papa a anunțat organizarea cruciadei pe care nu a mai apucat să o conducă³⁰. În continuarea mențiunii făcute de Dániel, mai există un discurs ținut de papa cu *incipit*-ul: „In nomine Salvatoris Domini Nostri Iesu Christi, qui expansis in Cruce manibus”³¹.

În cel de-al doilea an al șederii în Italia, la sfârșitul lui februarie 1785, la biblioteca Angelica, Dániel a relatat despre un manuscris *Acta Manuscripta ad Concilium Basileense*, care conținea documente ce nu apar în colecția lui Jean Hardouin, *Conciliorum collectio regia maxima*³²; printre titlurile transcrise, se află unul, chiar la finalul manuscrisului, după cum menționează Dániel, *Aeneae Sylvii Senensis de potestate Concilii generalis supra Papam liber unus*. Comentariul lui Dániel nu se lasă așteptat, amintind între paranteze că acest tratat al lui Enea Silvio a fost revocat când a ajuns papă, socotindu-l eretic și greșit³³.

La data de 11 martie a cerut de la custodele bibliotecii Vaticana patru manuscrise, dintre care ultimul a aparținut inițial bibliotecii reginei Cristina a Suediei, care în anul 1690 și-a donat cărțile bibliotecii. În fondul vatican de la sfârșitul secolului al XVIII-lea a fost înregistrat, cu cota 1875, un miscelaneu,

²⁷ Această perioadă a fost deosebit de furtunoasă în viața lui Piccolomini vezi Mureșan, 2005, p. 16, 27; Mârza 2009, p. 32-40.

²⁸ *De gestis Basiliensis concilii* (1440), *Libellus dialogorum de generalis Concilii auctoritate* (1440) vezi Mârza 2009, p. 75-76.

²⁹ *Diarium*, t. 2, 69v.-70r.

³⁰ Discursul apare, de ex., în toate edițiile publicate în oficina din Nürnberg a lui Anton Koberger. V. Pius II 1481, nr. 411; Pius II 1486, nr. 411; Pius II 1496, nr. 411. Vezi și Mârza 2009, p. 203-214.

³¹ *Diarium*, t. 2, f. 70r.

³² *Diarium*, t. 2, f. 111v.-112v. https://en.wikipedia.org/wiki/Jean_Hardouin (accesat la 23 martie 2018).

³³ *Diarium*, t. 2, f. 112v.

printre care la p. 143 a descoperit tratatul dedicat de E. S. Piccolomini regelui Ladislau Postumul, amintit la începutul cercetării. Într-o paranteză, Dániel precizează că nu crede că a fost tipărit. În același manuscris, dar la p. 157, se află scrisoarea aceluiași umanist despre arta poetică. Pe marginea acestor rânduri apare comentariul episcopului Batthyány „mihi videtur editus [...]”³⁴; cea de-a doua trimitere spre Piccolomini este posibil să se refere la un tratat despre învățăturile artei retorice, dedicat lui Johann von Baden, *Artis rhetoricae praeceptae*³⁵.

Biblioteca Chigi a fost vizitată de numeroase ori de Dániel pe parcursul șederii la Roma. La data de 30 mai 1785, deși s-a înțeles cu abatele-bibliotecar Visconti că va primi catalogul manuscriselor, nu a reușit să-l vadă; în schimb, ajutorul de bibliotecar, abatele Nicolai, i-a permis să cerceteze rafturile cu tipărituri. Lui Dániel i-a atras atenția ediția din anul 1481 a *Epistolae*-lor *familiares*, apărută la Anton Koberger; incunabulul deosebit de frumos împodobit i-a aparținut lui Francesco Todeschini Piccolomini, viitorul Pius al III-lea. După ce prezintă în câteva rânduri legăturile de rudenie dintre Pius al II-lea și Pius al III-lea, Dániel revine la descrierea ediției, precizând că notele marginale i-au aparținut lui Pius al III-lea, fapt indicat de acesta pe f. 168; se pare că acest exemplar a fost realizat după diferite fragmente dintr-un manuscris autograf al lui Pius al II-lea³⁶. Un exemplar din ediția din anul 1481 se păstrează și în fondul de la Batthyaneum³⁷.

În arhiva de la Vatican Dániel a răsfoit la data de 20 iulie câteva scrisori autografe ale cardinalului de Pavia scrise în numele papei Pius al II-lea, adăugând că mai multe dintre ele au fost tipărite în ediția de la Frankfurt din anul 1614 a lucrării *Commentarii rerum memorabilium, quae temporibus suis contigerunt*³⁸. Această lucrare conține de fapt memoriile papei Pius al II-lea, fiind considerată prima lucrare de acest gen scrisă de vreun prelat și apoi publicată³⁹. Înainte de a părăsi Roma, Dániel a vizitat, la sugestia unor cunoscuți de-ai săi, și biblioteca din colegiul teatinilor de la San Silvestro al Quirinale, despre care se știa că adăpostește lucrări manuscrise de-ale lui E. S. Piccolomini

³⁴ Diarium, t. 2, f. 136v.

³⁵ Vezi Mârza 2009, p. 84 și nota 178.

³⁶ Diarium, t. 2, f. 251v.-252v.

³⁷ Catalogus Incunabulorum 1958, p. 86, nr. 452; v. și Mârza, *L'Opera stampata di Enea Silvio Piccolomini presente nelle biblioteche della Transilvania (il Quattrocento)* (sub tipar).

³⁸ Diarium, t. 2, f. 309v. Astăzi lucrarea face parte din fondul de la Biblioteca Apostolica Vaticana: Pii Secundi Pontificis Max. MDCXIV.

³⁹ Mârza 2009, p. 91-93.

care au ajuns acum în custodia acestor călugări; bibliotecar era călugărul Robbi⁴⁰.

Aflat pe drumul de întoarcere, după cei doi ani petrecuți în Italia, Dániel s-a oprit, la sfatul episcopului⁴¹, în mai multe localități de pe traseu. În biblioteca Laurenziana din Florența, Dániel a menționat câteva scrisori scrise către diferite personalități în numele lui Piccolomini sau în cel al predecesorului său, papa Calixt al III-lea în special în anul 1457, după cum se afirmă în transcrierea lui Dániel; scrisorile se găsesc între numerele 1-195 în manuscrisul văzut de Dániel. Episcopului i s-a părut interesantă informația, menționând pe margine că această sursă trebuie să ajungă printre cele care se referă la istoria Ungariei și a Transilvaniei⁴².

În biblioteca mănăstirii Santa Giustina din Padova a descoperit printre alte titluri și *Pii II Papae Exhortationes ad Principes Militiae [Chris]tiana*, adică discursuri ținute de papa Pius al II-lea de convingere a principilor europeni despre necesitatea organizării unei cruciade împotriva turcilor otomani, care, după căderea Constantinopolului, înaintau rapid spre inima Europei. Se va dovedi că papa a predicat în deșert, murind la Ancona cu câteva zile înainte de începerea plănutei cruciade, care nu a mai avut loc. Cele patru titluri copiate în biblioteca mănăstirii fac parte dintr-un codex de secolul al XV-lea⁴³. Pe lângă opera literară lăsată posterității de Piccolomini, parcurgând informațiile despre activitatea sa politică, se poate concluziona că leit motivul vieții a fost organizarea cruciadei împotriva turcilor. S-a lovit însă de lipsa de interes și de nepăsarea principilor europeni care, aflați în partea de Apus a Europei, erau acaparați de alte probleme decât cele ridicate de papa Pius al II-lea în discursurile sale.

Volumele aduse de Dániel pentru activitatea științifică a prelatului Batthyány, acele copii, scrise parțial de el, parțial de copişti plătiți, nu conțin însă fragmente din opera lui Piccolomini. Cercetarea de față va rămâne din păcate neîncheiată din cauza inventarului care a blocat accesul cercetătorilor în fondul de la Batthyaneum. În fondul de manuscrise al bibliotecii există un titlu, *Decreta*

⁴⁰ Diarium, t. 2, f. 382r., 28 septembrie 1785.

Vezi și https://it.wikipedia.org/wiki/Chiesa_di_San_Silvestro_al_Quirinale (accesat la 23 martie 2018).

⁴¹ BB LXX/126, Sibiu, 22 nov. 1783: spre exemplu, Veneția, Padova. A reușit să vadă cele dorite de episcop doar pe drumul de întoarcere.

⁴² BB LXX/220, p. 328, cota lucrării ar fi „Plut[eus] eodem cod[ice] XLIV in fol[i]o”; cota probabilă III 581.

⁴³ BB LXX/220, p. 194-195 „Continentur in libris S[ancti] Joan[nis] [Chris]tomi adversus vituperatores vitae monasticae. Cod[ex] est chart[aceus] saec[uli] XV in quo multa alia miscellanea reperiuntur”.

Pii II Papae, o copie de secol al XVIII-lea, doar 72 de file⁴⁴, care a fost văzută cu ani înainte, anterior începerii cercetării vieții și activității lui Imre Dániel. Manuscrisul conține copii ale unor scrisori piccolominiene aparținând perioadei pontificatului (1458-1464), deci au în centru ideea de cruciadă; au fost copiate dintr-o serie de culegeri de documente, cum ar fi cea a lui Luca Wadding⁴⁵, György Pray⁴⁶, unde găsim trimiteri la documentele păstrate la Vatican. Ce nu am reușit încă să aflăm din cauzele menționate mai sus este copistul acestor scrisori. Au fost copiate de Dániel, de unul dintre copiii plătiți de el, au putut fi aduse de el sau nu au nicio legătură cu bibliotecarul episcopului Batthyány.

Copiile aduse de Dániel la cererea lui Ignác Batthyány, facem referire acum la toate materialele, nu doar la cele legate de papa Pius al II-lea, au fost folosite și prelucrate de prelat în opera sa științifică. Fără ele episcopul nu ar fi reușit să-și publice *Leges Ecclesiasticae Regni Hungariae et provinciarum adiacentium* (1785) sau alte lucrări a căror bibliografie i-a fost oferită de căutările asidue ale lui Dániel prin bibliotecile și arhivele din Italia, dar să nu uităm de cercetările din spațiul austriac. Această muncă l-a apropiat și mai mult pe Dániel de rolul său de *bibliothecarius*, cu care l-a însărcinat Batthyány la începutul anului 1782⁴⁷.

The image of Enea Silvio Piccolomini reflected in the copies brought from Italy by Imre Dániel, the librarian of the Bishop Ignác Batthyány

ABSTRACT

The activity of Imre Dániel, librarian of the Transylvanian bishop Ignác Batthyány (1780-1798), also assumed transcribing documents on different themes of interest that the prelate might use subsequently in his scientific works. He collected information not only from Italy where he had spent two years (December 1783 - December 1785) but also previously from the Austrian area. The financial support offered by the prelate to Dániel, allowed him to travel through central and southern Europe and to come into contact with different scholars of the time that he mentioned in the travel diary that he kept (*Diarium itineris Italici*); it mirrored perfectly the Italian society from the end of the XVIIIth century. By this research, we only tackled information gathered by Imre Dániel on Enea Silvio Piccolomini (1405-1464) who became Pope Pius II (1458-1464) on the chair of St. Peter.

Information gathered by Dániel on Piccolomini reveals him both before and after the pontificate. Works that he wrote as laic are recalled, but especially speeches held by Pius II by which he attempted to organise the crusade against the Ottoman Turks that were heading towards central Europe. All information belongs to the archival holdings kept in the Batthyaneum Library.

⁴⁴ Cota BB IX-27.

⁴⁵ Waddingo 1932: de exemplu, din această colecție a fost folosit vol. al XIII-lea, p. 120, 125, 195, 198;

⁴⁶ Pray 1763-1770: din această colecție s-a folosit vol. al III-lea, p. 216, 252, 254, 257, 264 etc.

⁴⁷ *Calendarium dioecesanum* 1782, p. 8.

Abrevieri bibliografice

- BB – Biblioteca Batthyaneum, IX 27, X 69, X 116-122, LXX/99, 126, 218, 220.
- Biblioteca Batthyaneum 2014 – *Biblioteca Batthyaneum la sfârșitul secolului al XIX-lea. Cartea-catalog a lui Varjú Elemér, adnotată și comentată*. Adnotare și Prefață: dr. Doina Hendre Biro, București, 2014
- Calendarium dioecesanum* 1782 – *Calendarium dioecesanum* v. cleri M. Principatus Transilvaniae ad Annum qui est post bissextilem Secundus MDCCLXXXII cui accredit Index locorum & personarum. Cibinii, Typis Martini Hochmeister Typ. & bibliopolae Priv. 1782
- Catalogus concinuus 1958 – *Catalogus concinuus librorum manuscriptorum bibliothecae Batthyányanae* exaratus per Robertum Szentiványi, Szeged, 1958
- Catalogus primus 1782 – *Catalogus primus Bibliothecae C. I. Batthyány seu Elenchus Librorum Excellmi Dni Comitis & Episcopi Transylvaniensis Domini Ignatij de Batthyan in Bibliotheca Sua Cibiensi reperebilibus Le a 1782*, 62 f
- Diarium, t. 1-2 – Dániel, Emericus, *Diarium itineris Italici*, t. 1-2
- Mârza 2009 – Andreea Mârza, *Enea Silvio Piccolomini și Cruciada Târzie*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2009
- Mârza 2010 – Andreea Mârza, „Însemnări de proprietate pe lucrările lui Enea Silvio Piccolomini de secol XVI-XVIII aflate în biblioteci din Cluj-Napoca și Alba Iulia”, în *Transilvania*, nr. 11-12/2010, p. 49-61
- Mârza 2013 – Andreea Mârza, „Începutul unei legături în lumea cărților: Báththy Ignác și Dániel Imre”, în *Transilvania*, 5-6/2013, p. 63-67
- Mârza 2014 – Andreea Mârza, „Achiziții de cărți în spațiul central-european. Cazul Ignác Batthyány”, în *Transilvania*, 5-6/2014, p. 77-82
- Mârza 2015 – Andreea Mârza, *Imre Dániel – primul bibliotecar al Bibliotecii Batthyaneum – și colecția sa de cărți*, în *Transilvania*, 6-7/2015, p. 109-119
- Mureșan 2005 – Ovidiu Mureșan, *Umanism, Renaștere și Papalitate în secolul al XV-lea*, Cluj-Napoca, Editura Tribuna, 2005
- Pii Secundi Pontificis Max. MDCXIV – Pii Secundi Pontificis Max., *Commentarii rerum memorabilium, quae temporibus suis contigerunt*, a R.D. Ioanne Gobellino Vicario Bonnen, iamdiu compositi, & a R.P.D. Francisco Bandino Piccolomineo Archiepiscopo Senensi ex vetusto originali recogniti. Quibus hac editione accedunt Jacopi Piccolominei, Cardinalis Papiensis, qui Pio Pont. Coaevus & familiaris fuit, *Rerum gestarum sui temporis*, & ad Pii continuationem, commentarii luculentissimi eiusdemque Epistolae perelegantes, rerum reconditarum plenissimae, Francofurti, in Officina Aubriana, anno MDCXIV (fond Biblioteca Apostolica Vaticana)
- Pio II 1997 – Pio II (Enea Silvio Piccolomini), *I commentari*, seconda edizione, volume primo, a cura di Mino Marchetti, introduzione di Duccio Balestracci, Siena, Edizioni Cantagalli, 1997
- Pius II 1481 – Pius II, *Epistolae familiares*, Nürnberg, Anton Koberger, 1481
- Pius II 1486 – Pius II, *Epistolae familiares*, Nürnberg, Anton Koberger, 1486
- Pius II 1496 – Pius II, *Epistolae familiares*, Nürnberg, Anton Koberger, 1496
- Pius II 2003 – Pius II, *Commentaries*, volume 1, books I-II, edited by Margaret Meserve and Marcello Simonetta, Harvard University Press, 2003
- Pray 1763-1770 – Georgius Pray, *Annales regnum Hungariae 997-1564*, 5 vol., Vienna, 1763-1770
- Sales 1731 – François de Sales, *Von der Liebe Gottes durch den h. Franciscum de Sales [...]*, Köln, 1731

Selecká 1974 – Eva Selecká, *Stredoveká Levočská Knižnica / The Medieval Library from Levoča*, Martin, 1974

Waddingo 1932 – *Annales Minorum seu Trium Ordinum a S. Francisco institutorum* auctore A.R.P. Luca Waddingo Hiberno, tomus XII-XIII, editio tertia, [...], prope Florentiam, 1932

<http://gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/PIUSPAP.htm> (accesat la 22 mar. 2018).

<http://gesamtkatalogderwiegendrucke.de/docs/PIUSPAP.htm> (accesat la 22 mar. 2018).

[http://www.treccani.it/enciclopedia/gregorio-loli_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/gregorio-loli_(Dizionario-Biografico)/) (accesat la 23 mar. 2018).

http://www.vallicelliana.it/?page_id=130 (accesat la 23 mar. 2018).

https://en.wikipedia.org/wiki/Jean_Hardouin (accesat la 23 mar. 2018).

https://it.wikipedia.org/wiki/Chiesa_di_San_Silvestro_al_Quirinale (accesat la 23 mar. 2018).

Cuvinte-cheie: papa Pius al II-lea, Enea Silvio Piccolomini, Imre Dániel, bibliotecar, Ignác Batthyány, jurnal de călătorie

Keywords: Pope Pius II, Enea Silvio Piccolomini, Imre Dániel, librarian, Ignác Batthyány, travel diary

